

Bogo Grafenauer:

Problemi in naloge slovenskega zgodovinopisja v našem času

1. Razvoj slovenskega zgodovinopisja.

V skladu s socialnim položajem slovenskega naroda je slovenska zgodovinska znanost še zelo mlada. V srednjem veku je nastalo na slovenskih tleh le nekaj zgodovinskih del v latinščini in nemščini, ki so jih napisali duhovniki in vitezi, trije od šestih priseljenci iz tujine. Tri od teh del izvirajo iz 13. stoletja, dve iz 14. stoletja in tri iz 15. stoletja. V teh delih so sicer tudi vesti o Slovencih (zlasti v *Unrestovi kroniki*), a kot po svoji obliki so ta dela tudi po svojem konceptu tuja našemu narodu. So pač izraz značilnega srednjeveškega mišljenja, ki je v preteklosti iskalo le zanimive dogodke in ki se ni nikjer stikalo z nacionalnimi vprašanji in težnjami.

Zaradi posebnih slovenskih razmer pa tudi še po nastopu humanizma, ki je pri tzv. zgodovinskih narodih vnesel v historiografijo že jasne nacionalne koncepte, do druge polovice 18. stol., do začetka socialnega preporoda slovenskega naroda, pri nas ni nastalo nobeno zgodovinsko delo te vrste, ampak le posamezne beležke v raznih delih, kjer se avtorji s ponosom prištevajo k Slovanom in govore o njih. Vsa tri najpomembnejša zgodovinska dela, ki so v tem času nastala pri nas (*Megiserjevi Annales Carinthiae*, 1612; *Schönlebnova Carniola antiqua et nova*, 1681, in *Vallvasorjeva Die Ehre des Herzogthums Krain*, 1689), so pisana v tujem jeziku. Karakterizirata jih pokrajinsko patriotični koncept (koroški, kranjski) in nemška tendenca: ker so bile slovenske pokrajine v tem času sestavni del nemške države, je bila njihova zgodovina zanje nemška zgodovina. V metodičnem oziru boljša so nekatera dela iz srede 18. stol., ki so nastala pod vplivom mavrinske kritike virov, a tudi zanje je še vedno značilen pokrajinski koncept različnih zgodovinskih enot, cerkvenih ali svetnih, ali genealoški koncept glede na različne plemiške rodbine na Slovenskem.

Prvi zgodovinski spis v slovenščini je *Pohlinov* izpisek iz *Schönlebnova »Kraynska kroneka«*, ki pa v vsem drugem ne pomeni nobenega napredka. Začetek prave slovenske zgodovine pa pomeni *Linhartovo* delo *»Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen südlichen Slaven Oesterreichs«* (1788, 1791). Prvo koncepcijo slovenske zgodovine nam je torej dalo s socialno regene-

racijo našega naroda tesno povezano njegovo kulturno prebujenje. Linhart, izrazit meščanski prosvetljenec, je težišče svojega dela, ki sega do karolinške dobe, prenesel na zgodovino civilizacije. Osnova njegove periodizacije je razvoj dežele same (po ljudstvih, ki so živela v njej), zavestno je pisal že slovensko zgodovino. Kot prvi je premagal pokrajinski koncept dotedanjega zgodovinopisja in utrl pot vseslovenskemu pojmovanju. Uporabljal je že predvsem vire, seveda še ne s poznejšo kritično metodo. V resnici je njegova zgodovina največje idejno delo slovenskega preporoda v 18. stoletju. Vodnikovi zgodovinski spisi so deloma le izvleček Linhartovega dela in po svoji vrednosti mnogo nižji.

Doba romantike je močno poživila zgodovinsko delo pri nas. Izživljalo se je pa to zgodovinopisje v iskanju stare slave, v kolikor je bilo slovenskega izvora v dokazovanju avtoktnosti in prvotnega slovenskega značaja vzhodnih Alp ali še mnogo večjega ozemlja; sicer pa je tudi še pri večini tega časa še močan vpliv fevdalnih in pokrajinskih zgodovinskih konceptov. Najznačilnejši slovenski zastopniki te smeri, ki je po svoji metodi in izobrazbi hudo diletantska, so Urban Jarnik, Anton Kreml in že nekoliko zakasneli fantastični spisi Davorina Trstenjaka. Najboljši od takratnih zgodovinsko šolanih delavcev pri nas v tem času pa je brez dvoma ljubljanski profesor Franc Richter, ki pa se je pečal pretežno s fevdalno zgodovino.

Pospešeno zanimanje za zgodovino v tem času pa je rodilo vrsto zgodovinskih časopisov in zgodovinskih društev pri nas. Za vso to organizacijo zgodovinskega dela je v tem času še vedno osnova koncept zgodovinskih pokrajin. Isto velja za znanstvene institucije (muzeje in arhive). Vso dobo do 70ih let 19. stoletja karakterizirata v metodičnem oziru še precejšen diletantizem in močan Trstenjakov vpliv. Edini res kritični duh v tem času je bil Dežman, ki je ostro polemiziral proti Trstenjakovim člankom in publikacijam Muzejskega društva. Glavno pozitivno delo te dobe je zbiranje gradiva in proučevanje pokrajinske in krajeve zgodovine. Vse slovenske zgodovinske pokrajine so dobile takrat od nemške strani svoje zgodovinske orise. Velika večina naše zgodovinske produkcije je izhajala še v nemščini. Kot avtorje slovenskih del je treba omeniti Kremla, Kociančiča, Ignaca Orožna in zlasti Janeza Parapata. V tem času je izšla prva časovno popolna, dasi seveda v premladih letih (1848) napisana in zato nedozorela in nekritična Zgodovina slovenskega naroda, tiskana 1866 že brez odobrenja svojega avtorja, Janeza Trdine. Od nemških del naših avtorjev je vsekakor treba kljub nemškemu konceptu še posebej omeniti Dimitzevo Geschichte Krains (1874—1876), ki se precej ozira zlasti na slovenski kulturni razvoj.

Mejo med diletantizmom in znanostjo je slovensko zgodovinopisje dokončno premagalo šele v 70ih letih 19. stoletja, torej v tistem času, ko so Slovenci v narodnostnem pogledu znatno utrdili svojo meščansko plast, ko se je precej povečalo tudi število slo-

venske inteligence in so bili s tem dani nujno potrebni materialni in družbeni pogoji za po konceptiji in jeziku res slovensko zgodovinarstvo. Odtlej dalje gre nepretrgana vrsta slovenskih splošnih in strokovnih periodičnih publikacij, v katerih so mogli zgodovinarji objavljati svoje razprave. Zlasti za prvi čas, deloma pa tudi še pozneje, so pomembni splošni časopisi, še bolj seveda taki z znanstvenim namenom. Koniec stoletja je ustanovil Anton Koblar prvi slovenski zgodovinski časopis, Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko (1891—1909), ki je izhajal poleg nemškega zgodovinskega časopisa Mitteilungen des Musealvereins für Krain (1889—1907) oz. Carniole I (1908—1909). Leta 1910 sta se oba časopisa združila v pretežno slovensko Carniole (1910—1918), ki ji je sledil leta 1919. Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo (1919—1945). Mariborsko Zgodovinsko društvo je v začetku 20. stoletja začelo izdajati Časopis za zgodovino in narodopisje (1904—1941), ki je posegal v svojem delu daleč preko mej slovenske Štajerske, leta 1918. pa je nastal prvi strokovni časopis, ki je tudi po svoji zasnovi odločno premagal pokrajinski koncept in ga zamenjal z narodnostnim, Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino (1918—1931). Slovenski zgodovinarji so seveda sodelovali tudi pri skupnem jugoslovanskem strokovnem glasilu, Jugoslovanskem istoriskem časopisu (1935 do 1939). Seveda kaže že pregled teh časopisov, še bolj pa razvoj zgodovinskih in muzejskih društev, da je bil pokrajinski patriotizem sicer premagan v stari Jugoslaviji v konceptiji preteklosti, da je pa še vedno živel v organizaciji zgodovinarskega dela kot njegov zadnji ostanek. Šele v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno se je v organizatoričnem pogledu položaj izboljšal z začetkom skupnih zborovanj slovenskih zgodovinarjev, ki jih je vodil poseben odbor, sestavljen iz zastopnikov vseh zgodovinskih društev.

V 70ih letih je začela z znanstvenim delom večja skupina na avstrijskih univerzah strokovno izšolanih slovenskih zgodovinarjev, ki je pomedla z dilatatizmom in prav za prav šele utemeljila slovensko zgodovinsko znanost. Največji med njimi je brez dvoma Franc Kos (1853—1924). Že od početka je sistematično zbiral in obdeloval gradivo za znanstveno zgodovino Slovencev v srednjem veku. Cela vrsta razprav priča o tem njegovem pripravljalnem delu. Ko je Slovenska Matica odbila publikacijo Kosovega dela o slovenski zgodovini od leta 500. do 1269. kot preveč znanstveno ter nadomestila načrt skupne slovenske zgodovine z zemljepisnim in zgodovinskim opisom slovenskih zgodovinskih pokrajin — to je bilo zadnjič, da je pri nas pokrajinski koncept zgodovine premagal narodnega — se je lotil objavljanja Gradiva za zgodovino slovenskega naroda. To ni le njegovo osebno največje delo, marveč tudi po obsegu in pomenu doslej največje delo slovenskega zgodovinarstva, ki bo še dolgo nujno izhodišče za samostojno znanstveno delo za velik del slovenske zgodovine. Poleg tega poglobljenega dela, čigar uvodi kažejo že tudi obrise marsikaterih strani

slovenske zgodovine, je Franc Kos napisal še vrsto del, posvečenih manjšim okolišem na Slovenskem.

Simon Rutar je obdeloval poleg arheoloških vprašanj — v tem je bil prvi slovenski strokovnjak — predvsem zgodovino slovenskega Primorja, Anton Kaspret pa na podlagi arhivskega gradiva predvsem slovensko-kulturno in gospodarsko-socialno zgodovino od 15.—17. stoletja; lotil se je tudi vprašanj v zvezi z našimi kmečkimi panti, njegovo delo je tudi zemljevid sodišč na Kranjskem v zgodovinskem atlasu avstrijskih alpskih dežel. Tudi Ivan Vrhovec se je pečal predvsem s kulturno in zgodovinsko-socialno zgodovino od 16.—18. stoletja; zlasti je obravnaval zgodovino Ljubljane in Novega mesta. Josip Apih je obravnaval podobne probleme v slovenski zgodovini 18. in 19. stoletja, njegovo največje delo pa je posvečeno marčni revoluciji na Slovenskem. Fran Šuklje je sicer posvetil večino svojega življenja politiki, a tudi on nam je dal nekaj dobrih del, predvsem iz srednjeveške politične zgodovine.

Poleg teh poklicnih zgodovinarjev je obdelovalo zgodovinske probleme (zlasti s področja cerkvene zgodovine) še več duhovnikov. Ignac Orožen je opisal lavantinsko škofijo, Koblar in Vrhovnik sta delala na zgodovini fara ljubljanske škofije, Josip Gruden se je podrobneje pečal z našo cerkveno in kulturno zgodovino v času humanizma, reformacije, protireformacije in janzenizma, Ivan Vrhovnik in Fran Kovačič pa sta obravnavala poleg tega tudi dolgo vrsto problemov iz posvetne zgodovine. Njuno delo je najraznovrstnejše in najboljše od vseh teh nestrokovnih zgodovinarjev. Ob teh domačih delavcih ne smemo pozabiti tudi na diplomatarije za zgodovinske pokrajine, ki so v tem času nastajali pri naših sosedih, v katerih je pa seveda obilo gradiva tudi za našo zgodovino.

Konec 19. in v začetku 20. stoletja do 1918 je iz avstrijskih univerz izšla že cela nova generacija, ki pa je s svojim delom takrat šele pričela, dala pa je glavne predstavnike slovenske zgodovine v času med obema svetovnima vojskama. Povsem v čas pred svetovno vojsko spada le delo marljivega arhivskega delavca Franca Komatarja. Ves čas do razsula Avstro-Ogrske prevladujejo v našem zgodovinopisju pokrajinsko-historični prikazi, življenjepisi, topografsko-genealoško, arhivsko-kulturno in gospodarsko-socialno preiskovanje. Šele v zadnjem času so začela nastajati večja sintetična dela, od katerih pa je bilo res pomembno le Kosovo Gradivo. Lončarjeva Socijalna zgodovina Slovencev je le kratek očrt, Pivkova Zgodovina Slovencev kratek, pomanjkljiv poljuden prikaz, Grudnova Zgodovina slovenskega naroda razen v razdobjih, s katerimi se je posebej pečal, sicer obsežno, a vendar zgolj kompilatorično delo, večinoma le izpis ali prepis uporabljenih del, marsikje nekritično in pomanjkljivo.

Leta 1918. je bila ustanovljena univerza v Ljubljani. S tem je v zgodovinskem, umetnostno-zgodovinskem in arheološkem semi-

narju, pa tudi v slovanskem inštitutu dobila slovenska zgodovina nova, močna središča svojega proučevanja. Po svojih novih odkritjih je v času med obema svetovnima vojskama največji slovenski zgodovinar Ljudmil Hauptmann. V svojih delih, pisanih jasno in prepričljivo, le da so njihovi delni konkretni rezultati posplošeni večkrat v neopravičene enačbe, je obravnaval predvsem prva tri stoletja slovenske zgodovine v novi domovini, preiskoval strukturo srednjeveške družbe na Slovenskem, pa tudi upravni in politični razvoj slovenskih pokrajin v tem času. Večkrat se je lotil tudi širših zgodovinskih problemov. Milko Kos se je v svojih delih posvečal posebno pogosto problemom najstarejše slovenske politične zgodovine, problemom v zvezi s pomožnimi zgodovinskimi vedami in raznim ožje omejenim vprašanjem, objavil je vrsto virov za slovensko zgodovino, ogromno pa je delal na kolonizacijski zgodovini slovenskega ozemlja. Posebna njegova zasluga pa je, da je napisal prvo znanstveno zgodovino slovenskega naroda do konca 15. stoletja. To delo ne sloni le na kritičnem pretresu vseh dotedanjih ugotovitev v podrobnih obravnavah, marveč marsikje na lastnem podrobnem delu. S tem je ustvaril trdno podlago za vse nadaljnje delo. Fran Zwitter je prvi slovenski zgodovinar, ki se metodično ni učil predvsem pri Nemcih, marveč je uporabil v svojih delih novo, sociološko metodo, ki se je učil pri marksističnih klasikih in francoskih zgodovinarjih (prim. zlasti Prebivalstvo na Slovenskem od 18. stoletja do današnjih dni). V svojih razpravah je obravnaval razvoj naših mest v srednjem veku, predvsem pa nekaj najvažnejših problemov zadnjih dveh stoletij naše zgodovine. V zadnjih letih je njegovo delo posvečeno zlasti vprašanjem naše zahodne meje.

Poleg teh treh vodilnih naših zgodovinarjev je treba od starejše generacije omeniti še Lončarjeve razprave o slovenskem političnem življenju v zadnjem stoletju ter Malove arhivske študije o 19.-stoletju, na katerih sloni deloma tudi njegova Zgodovina slovenskega naroda, pa tudi njegove razprave o prvih stoletjih slovenske zgodovine ter o ustoličevanju koroških vojvod. Od zgodovinarjev, ki so izšli iz historičnega seminarja na ljubljanski univerzi, pa je treba omeniti zlasti Josipa Žontarja, čigar Zgodovina mesta Kranja in razprave iz srednjeveške gospodarske in pravne zgodovine so izredno bogata dela, Frana Baša, ki je posvetil svoje mnogostransko delo zgodovini Slovenske Štajerske, Pavla Blaznika, ki je podrobno preiskal kolonizacijsko zgodovino škofjeloškega okoliša, Maksu Miklavčiču, Stanka Juga, Francetu Škerlu in Metodu Mikuža.

Le majhen del strokovnega zgodovinopisja je rasel v neposrednem stiku z življenjem. Velika večina dela strokovnih zgodovinarjev je bila posvečena antiki in srednjemu veku. Močno zane-marjeni so bili vsi problemi novejše zgodovine, n.pr. formiranje slovenskega naroda, problemi razrednega boja (n.pr. kmečki puniti, delavsko gibanje, razvoj kapitalizma), skratka vsa vprašanja, na

katerih znanstveni obravnavi bi morala sloneti trdna, resnično slovenska politika. Slovenski zgodovinarji nikakor niso izpolnjevali tega, kar so bili dolžni svojemu narodu. Vzrok temu je jassen: nova delovna metoda, ki je rodila tako bogate sadove v sovjetski in tudi francoski historiografiji, jim je bila skoraj neznana. Njihovo delo sledi v metodičnem pogledu skoraj brez izjeme metodi nemškega zgodovinopisja, sloneči na pogledih nemške idealistične filozofije (najjasnejši primer je polemika med Hauptmannom in Malom o začetkih slovenske zgodovine).

V času med obema svetovnima vojskama zaradi tega izredno zraste pomen zgodovinskega dela ljudi, ki sicer niso prešli strokovne šole na univerzi, zato pa so bili do potankosti podkovani v novih metodičnih prijemih historičnega materializma, ki je šele zaključil razvoj zgodovine v resnično znanost. V tem času je močno zraslo število slovenskega proletariata in, kar je še pomembnejše, njegov velik del se je strnil v komunistično partijo. Eno od bistvenih načel vsake komunistične partije pa je, »da praktična dejavnost partije proletariata ne sme temeljiti niti na dobrih željah, znamenitih osebnosti, niti na zahtevah, razuma, splošne morale in podobnega, temveč na zakonitostih družbenega razvoja, na proučevanju teh zakonitosti« (Stalin). Zlasti v času tako jasnega uvoda v zgodovinski prelom, kot je bilo to v stari Jugoslaviji, je KPJ in KPS zaradi očitne odpovedi strokovnega zgodovinopisja morala poseči po samopomoči. Tako je iz njenih krogov zrasla vrsta zgodovinskih delavcev, ki po pomenu svojega dela v marsikaterem pogledu daleč presegajo strokovnjake.

Med njimi je na prvem mestu Edvard Kardelj — Sperans, čigar knjiga Razvoj slovenskega narodnega vprašanja (1939), najgloblja idejna priprava Osvobodilne fronte, pomeni tudi globoko obdelavo slovenskega narodnega razvoja v zadnjih dveh stoletjih, brez dvoma daleč najboljšo od vseh dosedanjih sintetičnih del o tem razdobju. To je sploh prvi poskus resnične razlage slovenske zgodovine, ugotovitve njenih resničnih gonilnih sil. Na manjših razdobjih in posameznih vprašanjih sta delala Boris Kidrič in Boris Zihlerl, ki sta v zvezi s tem ponovno pretresala zanesljivost rezultatov strokovnega zgodovinopisja, dočim so nekateri drugi pretresali metodične podlage zgodovinske vede. V vrsti teh zgodovinarjev je treba omeniti še Dušana Kermaunerja, ki se je pečal z zadnjega pol stoletja slovenskega političnega življenja, zlasti z razvojem socializma na Slovenskem in delom njegovih poglavitnih voditeljev.

Poleg teh zgodovinskih delavcev, ki so v slovensko zgodovinopisje prinesli bistveno nove momente, je treba omeniti še nekaj nestrokovnjakov stare vrste, katerih delo se po načinu obdelave ali po problematiki ni bistveno razlikovalo od dela poklicnih historikov. Franc Grivec je preiskoval drugo polovico 9. stoletja, Anton Kristan in Franc Erjavec sta nekritično pisala o zgodovini političnih strank. To vrsto bi lahko še podaljšali.

V tem pregledu razvoja slovenskega zgodovinarja tudi ni mogoče obiti velikega deleža, ki ga imajo za spoznavanje naše preteklosti literarni zgodovinarji. France Kidrič je dolgo vrsto razprav posvetil slovenski protestantski književnosti, slovenskemu narodnemu prebujenju in posebej Prešernovi dobi. Njegova Zgodovina slovenskega slovstva pa ima za našo kulturno zgodovino podoben pomen kot Kosovo Gradivo za srednjeveško zgodovino. V njej se ni lotil le literarno-zgodovinske problematike, marveč je na široko oral ledino tudi v marsikaterem kulturno-zgodovinskem vprašanju. Ivan Prijatelj je v svojih delih posvečal skoraj večjo pozornost problemom politične kot literarne zgodovine. Njegova tehnična metoda v tem pogledu sicer ni neoporečna, a zato ni nič manjša njegova zasluga, da je napravil prvi pregled političnih razprav po naših časopisih in v privatni korespondenci. Posebno težo pa imajo njegove razprave o nekaterih ožje omejenih vprašanjih, ki so v vsakem pogledu na višini. Ivan Grafenauer je sprva delal na novejši slovenski literarni zgodovini od Vodnika dalje, pozneje pa se je posvetil pretežno srednjeveškemu slovenskemu pismenstvu, zlasti pa zgodovini slovenske narodne pesmi. Od literarnih zgodovinarjev, ki so izšli že iz ljubljanske univerze, je treba omeniti Mirka Rupla in njegovo delo o slovenski protestantski književnosti, Antona Slodnjaka, Antona Ocvirka in Janeza Logarja ter njihove razprave o Levstiku, Frana Petreta (ilirizem) in Marjo Boršnikovo (Aškerc).

Od pravnih zgodovinarjev je treba omeniti predvsem na arhivskem gradivu sloneče razprave Janka Polca o vprašanjih slovenskega kmeta v novem veku in o problemih upravne organizacije, Metoda Dolenca, ki je poleg pravne zgodovine za slovensko ozemlje napisal vrsto razprav o naših ljudskih sodiščih v novem veku, predvsem na podlagi Gorskih bukev, in Josipa Žontarja. S pravno-zgodovinskimi problemi se je pečal tudi Jakob Kelemina.

2. Karakterizacija opravljenega dela in pregled poglobitnih obravnavanih problemov.

Lastnih izdaj virov za našo zgodovino imamo razmeroma malo. Prvi sistematični korak na tem področju predstavlja Kosovo Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, ki sega od leta 500. do 1246. Delo, ki je nujen predhodnik našega diplomatarija, še ni zaključeno. Z znanstveno popolnimi izdajami virov za našo zgodovino je začelo Znanstveno društvo za humanistične vede, Akademija znanosti in umetnosti pa si je postavila prav to za eno od osnovnih točk svojega delovnega programa, ki ga je začela izvajati že pred začetkom druge svetovne vojske. Več gradiva, zlasti arhivskega izvora, je bilo objavljenega nesistematično v naših strokovnih časopisih. Zlasti zaslužno delo je v tem pogledu opravil Komatar. Vendar niti še nimamo registriranih vseh arhivov kot celot, kaj šele

da bi imeli, če tudi le rokopisno, vsaj približno registrirano njihovo vsebino. Najbolje je glede izdaje virov še s korespondencami kulturno-političnih delavcev iz zadnjega poldruega stoletja, kjer so pa poglavitno delo opravili slavisti in ne zgodovinarji. Spričo takega stanja mora slovenski zgodovinar uporabljati veliko večino virov v tujih, največ nemških, pokrajinsko zasnovanih zbirkah, pripovedne vire za srednjeveško zgodovino pa v veliki nemški zbirki Monumenta Germaniae historica. Isto velja glede registracije arheoloških najdb in glede uporabe arheološkega gradiva.

Tudi znanstvene zgodovine slovenskega naroda doslej še nimamo. Le do konca 15. stoletja seže namreč prvo zadovoljujoče delo v tej smeri, Kosova Zgodovina Slovencev. Vsi drugi tovrstni poskusi so ali v znanstvenem pogledu pomanjkljivi in le v posameznih oddelkih res zanesljivi in izčrpnjivi glede obravnavanih problemov, ali pa so skopi, kratki pregledi. Med temi kratkimi pregledi sta vsebinsko najbogatejša in najbolj zaščitana v domači zemlji Hauptmannov in zlasti Zwittrov. Tudi na tem področju si moramo spričo orisanega stanja često pomagati s tujimi, pokrajinsko zasnovanimi priročniki, ki seveda še malo ne gledajo na slovensko zgodovino s slovenskim konceptom in zaradi tega niti ne čutijo niti ne rešujejo najglobljih in najzanimivejših problemov naše poti v preteklosti.

Prav tako nimamo še svoje historične bibliografije, ki se je sicer v zadnjem času pred drugo svetovno vojno že začela pripravljati, pa doslej še ni izdelana. Namesto enega bibliografskega priročnika jih mora slovenski zgodovinar zaradi tega uporabljati še vedno celo šumo, pri tem pa še ni gotov, ali bo res našel vse, kar išče. Velik del teh delnih bibliografij je namreč tudi bistveno vezan na zgodovinske pokrajine in je izdelan od tujcev.

V teh splošnih potezah se torej jasno pokaže mladost slovenske zgodovinske vede, posebno mladost organiziranega, sistematičnega raziskovanja preteklosti slovenskega naroda, ki se je v času med obema svetovnima vojskama šele pričenovalo. Klaje pa se tudi še vedno močna dediščina tujega, pokrajinskega koncepta naše zgodovine, ki je slovensko zgodovinopisje še daleč ni nadomestilo in odpravilo njene aktualnosti.

Oglejmo si še na kratko poglavitne probleme iz slovenske zgodovine, ki so bili podrobneje obravnavani in dopolnimo karakterizacijo slovenskega zgodovinopisja še s te strani. Pri tem se moramo omejiti seveda le na najvažnejša vprašanja.

Razmeroma precej je obdelan okvirni problem, kakšen pomen je imel zemljepisni položaj Slovenije na zgodovinski razvoj slovenskega naroda. Ta vpliv je bil večkrat, večinoma od strani tujcev, pa tudi pri nas, celo pretirano podčrtovan, a v celoti vendarle omejen na pravilno mero s tem, da se je opozarjalo na sodelovanje geografskih činiteljev pri nastajanju krajin oz. mark v srednjem veku in na vpliv slovenskega položaja na prehodu iz Sredozemlja

v Srednjo Evropo in Podonavje pri nastanku posameznih političnih formacij v Sloveniji in njeni okolici.

Raziskovanje prazgodovinskih kultur pri nas je še zelo pomanjkljivo. Pri publikacijah s tega področja gre v ogromni večini le za poročila o posameznih izkopavanjih in za formalno obdelavo in opis izkopanin. Le delno so registrirana izkopavanja v domačih časopisih in publikacijah, delno so celo sploh neobjavljena. Tako nimamo danes niti rokopisnega registra najdb, niti arheološke karte, niti sintetičnega dela o Sloveniji v prazgodovinskem času, ki bi vsaj načenjalo probleme gospodarskega, družbenega in kulturnega razvoja v tem dolgem času. Ta zaostanek pri delu, ki je v veliki meri posledica uporabe zastarelih delovnih metod pri študiju izkopanin, ni brez pomena tudi za težave, s katerimi se mora boriti zgodovinar zlasti pri študiju kolonizacijske zgodovine našega ozemlja, tudi že v slovenski dobi.

Tudi za antiko je stanje podobno. Tudi tu je gradivo le delno objavljeno v domačih publikacijah, obdelano je po formalističnih vidikih. Ti dve potezi sta značilni tudi za kratke pregledne, objavljene v enciklopedijah, ob posebnih prilikah ali v vodnikih po muzejih, pa tudi za nekatere večje monografije, predvsem o posameznih krajih. Gospodarska, družbena in kulturna zgodovina je tudi za to dobo tako rekoč nenačeta, sintetična dela z nakazovanjem posameznih poglavitnih problemov se pečajo le s politično in zlasti vojaško zgodovino, poleg tega še z zunanjim razvojem verstev. Še bolj kot za prazgodovino velja za antiko, da ta pomanjkljiva obdelava povzroča resne težave pri študiju zgodovine slovenskega naroda, tokrat že ne več samo pri študiju kolonizacije. Saj zgodovinskega razvoja ni mogoče presekati v samostojne dele brez medsebojne zveze, marveč se vsaka nova doba rojeva že v nedrijih stare. To velja celo za tako velik prelom, kot se je izvršil v Sloveniji v pozni antiki in zgodnjem srednjem veku.

Razmeroma malo je bilo obravnavano razdobje neposredno pred slovenskim prihodom. To je tudi zelo olajšalo imperialistični nemški laži-znanosti delo, ki je dokazovala kontinuiteto germanskega življa v Sloveniji od pozne antike do karolinške dobe. Pri tem so našli delno oporo celo pri nekaterih slovenskih obravnavah kranjskega grobišča iz 6. stoletja. Kljub kratkim odgovorom še vedno manjka podrobna obravnava zgodovine Slovenije v tem času, predvsem podroben razbor arheološkega gradiva.

O prehodu iz antike v staroslovensko dobo sta bila obravnavana v naši historiografiji predvsem dva problema: kronološka vprašanja v zvezi s prihodom Slovencev v novo domovino in obseg prvotne slovenske kolonizacije.

Že omenjeno vprašanje kontinuitete je v najožjem stiku s problemom gospodarstva in družbene strukture Slovencev po prihodu v novo domovino. Hipoteze dvornih historiografov nemškega imperializma namreč predpostavljajo v vzhodnih Alpah politično situacijo, kakršna bi mogla biti le v slučaju že dozorele fevdalne družbe.

Tudi to je bilo omogočeno le s popolnoma napačnim naziranjem o razmerju političnega življenja in družbenega reda, zelo značilnim za vse moderno nemško zgodovinopisje od Rankeja naprej, na drugi strani pa s pomanjkljivim reševanjem teh vprašanj tudi pri nas. Vsa starejša dela so se zadovoljila, v kolikor so se problema slovenske družbe v tem času sploh dotikala, le s prenašanjem docela nezadovoljivih formulacij meščanske historiografije o patriarhalni slovanski družbi v slovensko zgodovino, skoraj brez kakršnih koli konkretnih analiz. Peisker, Ivec in Puntchart, ki so prvi konkretnije načeli problem slovenske družbe po prihodu v vzhodne Alpe, so ga reševali le s splošnimi političnimi momentii. Hauptmann je po ponovni podrobni analizi virov prišel do tehtnih rezultatov, a v celoti tudi njegova rešitev ne zadovoljuje, ker je delne rezultate posploševal v splošno veljavne enačbe in ker je gledal v socialnem razvoju predvsem rezultat političnega in vojaškega razvoja. Prvo napako je popravljal že Milko Kos, celotne kritike Hauptmannovih del so bile pa po svoji osnovi glede razmerja družbe in države prav tako napačne, v večini konkretnih rezultatov pa so pomenile korak nazaj, ne naprej.

Čas države karantanskih Slovencev je razdobje, ki je bilo pri nas prilično mnogokrat obdelano. V glavnem pa so bili seveda obravnavani predvsem kronološki in politično-zgodovinski problemi v zvezi s podrobno kritiko virov, le nekaj redkih razprav je seglo širše. Za podrobne preiskave gospodarskih in družbenih problemov pa velja pravkar povedano.

Obilokrat je bilo že obdelano tudi pokristjanjevanje Slovencev v 8. stoletju. Obravnavano pa je bilo večinoma le zunanje širjenje krščanstva iz oglejske in salzburske strani, nekoliko manj tudi še cerkvena organizacija in misijonska metoda, nikjer pa ni pokristjanjevanje povezano z gospodarskim in družbenim razvojem v tem času, dasi je bilo v njem osnovno gonilo vseh verskih in političnih bojov v 8. in 9. stoletju pri nas.

Tudi politični razvoj v 9. stoletju je bil razmeroma mnogokrat obravnavan. Dela Franca in Milka Kosa ter Hauptmanna so do podrobnosti razkrila upravni in politični razvoj od Ljudevita Posavskega preko Kocljeve države do Arnulfa. Gospodarski in družbeni preobrat, ki ga pomeni to razdobje za nas, je pa ostal še do danes skoraj popolnoma neobdelan.

Iz zgodnjega srednjega veka so glede nastajanja krajin slovanski zgodovinarji obravnavali skoraj izključno problem Kranjske, Hauptmann pa je poleg tega analiziral strukturo prvotnega nemškega plemstva v Sloveniji in dokazal silovite spremembe v posestnem stanju, ki jih je povzročil boj med državo in cerkvijo. Za razvoj kolonizacije imamo nekaj podrobnih razprav o posameznih okoliših, poleg tega pa obsežno Kosovó rokopisno delo o vsej Sloveniji. Gospodarskih in družbenih vprašanj naša historiografija z izjemo problema »slovenskih kmetij« skoraj ni načenjala,

pač pa je obravnavala tudi vprašanja cerkvene organizacije, zlasti lastniških cerkva.

Mnogo bolje je obdelan visoki in pozni srednji vek. Poleg kranjskega problema, ki je seveda še vedno v središču, imamo tudi podrobnejša dela o boju za dinastične teritorije v Primorju, predvsem pa tudi o bojih za politično prevlado v vzhodnih Alpah med Otokarjem II. in Rudolfom Habsburškim ter pozneje med Celjani in Habsburžani, o rasti habsburške sile in njenem prodiranju k Jadranu. O kolonizaciji, o ustalitvi slovenskih narodnih meja, o zemljiških gospodstvih, o problemu županov in posameznih delih socialnih plasti, o plemiških pravicah, o cerkveni organizaciji in samostanih, zlasti o nastanku ljubljanske škofije, o nekaterih problemih v zvezi z nastopajočim denarnim gospodarstvom, o trgovini in nastanku mest ter njihovi upravi in gospodarskem življenju, je v naših publikacijah dolga vrsta razprav. In vendar je v celoti še mnogo zelo pomembnih vprašanj nerešenih. Tako razkroj pridvornega gospodarstva in njegove posledice za položaj slovenskega kmeta, formiranje podložniškega razreda in momenti, ki so sodelovali pri tem razvoju, narodnostna in socialna struktura prebivalstva naših mest, zgodovina zemljiških gospodstev, premnogo vprašanj iz kolonizacijske zgodovine, vse to še čaka slovenskega zgodovinarja. Precej časa bo tudi še minilo, preden bomo začasno skico kmečke zgodovine v poznem srednjem veku mogli zamenjati s pravo zgodovino.

V razdobju od 16. do 18. stol. je v naši historiografiji 16. stoletje mnogo bolje preiskano kot poznejši čas. To stoletje kmečkih puntov in verskih bojov, ki je rodilo prve slovenske knjige, je zaradi svojega pomena vedno zelo zanimalo slovenske zgodovinarje. Predvsem pa so seveda obdelani verski in kulturni problemi, zlasti šolski in literarno-zgodovinski. Mnogo več vemo o organizaciji slovenske protestantske cerkve, o sektantskih sporih med našimi protestanti, o nastajanju slovenske knjige, o deželno-kmežji zakonodaji v verskih vprašanjih, o tem, kaj je protestantizem pomenil za meščana in plemiča pri nas, kot pa kaj je pomenil za kmeta in v koliko je bil res slovenski množični pojav. Prav to velja tudi za protireformacijo. Kmečki položaj v tem času poznamo le v nekaterih okoliših nekaj podrobneje, predvsem v zvezi s posameznimi kmečkimi punkti. Daleč pa smo še od tega, da bi mogli opisati razvojno pot slovenskega podložnika od poznega srednjega veka do položaja, v katerem ga najdemo v času terezijanskih in jožefinskih reform. Celo kmečki punkti so obdelani le prvi do leta 1525., naprej je pa napravljen, razen nekaj redkih, delnih razprav, komaj register, ki kaže, koliko dela še čaka. Šele za drugo polovico 18. stol. imamo nekaj odličnih razprav o kmečkem položaju, pa tudi v tem času so obdelani bolj zakonodajni ukrepi, do danes pa je ostala neobdelana agrarna revolucija, ki se je takrat izvedla v agrarni proizvodnji pod vodstvom fiziokratov. Struktura slovenskih mest, naraščanje slovenskega meščanstva, rast industrije na Slovenskem, sprememba

ustave slovenskih mest, vse to so nerešena vprašanja, ki jih je nujno treba obdelati, da bomo mogli postaviti že temeljito obdelano kulturno, narodno prebujenje v pravi okvir, ki ga bo šele pojasnil.

19. in 20. stoletje lahko združimo v celoto. Tudi v tem stoletju imamo obdelano predvsem kulturno, literarno in poleg nje še strankarsko-politično zgodovino. Če izvzamemo Kardeljevo knjigo o slovenskem narodnem vprašanju, pa ta politični razvoj ni nikjer povezan z gospodarskim in družbenim razvojem. Osnova kulturnega in političnega razvoja, socialni prerod in osvojitev mest na Slovenskem, gospodarski razvoj, dolgotrajna slovenska kriza od industrijske revolucije naprej, vsa ta osnovna vprašanja so ostala do danes skoraj nedotaknjena. Zwitter jih je nekaj načel v svojem delu o prebivalstvu na Slovenskem, podrobno pa je bil obdelan samo problem zemljiške odveze. Politična zgodovina pa je obdelana samo glede bojev prvakov, razvoja programov slovenskih političnih strank, skoraj brez globljih posegov v celo problematiko dobe, ki se je javljala v teh političnih bojih.

3. Naloge našega časa.

S tem moremo preiti na zaključno poglavje. Domalega pri vseh poglavjih zgodovine slovenskega naroda trčimo v naši historiografiji na isto značilnost. Mnogo bolj so preiskane zunanje manifestacije življenja slovenskega naroda kot to življenje samo. O političnih in upravnih spremembah, o političnih in kulturnih delavcih ter o strankarskih programih, o pravnih oblikah in okvirni državni zakonodaji, o tujem plemstvu in o bojih, ki so se vršili na naši zemlji in za njo med temi tujci, o razvoju vse te zgodovinske nadstavbe smo po dosedanjih delih mnogo bolj poučeni, kakor o njenem vsakokratnem gospodarskem in družbenem temelju, o vsakdanjem življenju slovenskih ljudskih množic. To je pač posledica neizogibnega dejstva, da je naše zgodovinopisje raslo skoraj izključno v okrilju nemškega zgodovinopisja in njegove metode, ki daleč preveč precenjuje vlogo države in političnega življenja v celotnem zgodovinskem razvoju, in da je bilo spričo tega tudi delo našega zgodovinopisja v veliki meri le odsev tujega, samo prenešenega koncepta, ne pa da bi v vsem zrastle iz domače problematike, ne da bi bilo v resnici v vsakem pogledu naša lastna, domača veda.

Zgodovinski materializem je dejansko prvi metodični prijem v zgodovinopisju, ki prelaga težišče zgodovinskega razvoja v gospodarstvo in družbeni ustroj in s tem na široke ljudske množice. Prav zaradi tega zgodovinski materializem za nas ni važen le kot nov, brez dvoma od vseh dosedanjih najboljši metodični prijem za proučevanje zgodovine, brez katerega so rezultati znanstvenega dela bistveno pomanjkljivi in celo napačni. Prav tako je pomemben za nas še v drugem pogledu. Zgodovinski materializem namreč izpodbija temelje razlikovanja med takozv. zgodovinskimi in nezgodovinskimi narodi s tem, ko prenaša težišče zgodovinskega razvoja

iz njegovih obodnih manifestacij, kulturnega, državnega, političnega, upravnega razvoja, v njegovo srčiko, gospodarski in družbeni razvoj širokih ljudskih množic. Ker niso predmet zgodovinarjevega študija več predvsem države in vladarji, marveč široke ljudske množice, so zanj vsi narodi enako zgodovinski, ne glede na to, ali se je za oblast nad podložniki ter njihovo zemljo trgalo domače ali tuje plemstvo, domač ali tuj kapital.

Prav v zvezi s tem novim postavljanjem vprašanj bo treba izvesti še marsikatero preocnitev v slovenskem zgodovinskem razvoju. Dve stvari bi s tem v zvezi rad posebno poudaril. Težišče dela slovenskih zgodovinarjev se bo moralo premakniti na gospodarski in družbeni razvoj. S tem se bo samo po sebi premaknilo na proučevanje širokih slovenskih ljudskih množic. Obilo vprašanj, ki so bila v središču preiskav, pa se bo umaknilo v okvir tega domačega, slovenskega razvoja. Na ta način se bo zgodovina slovenskega ozemlja, obravnavana doslej kljub ogromnim naporom slovenskih zgodovinarjev vendarle večinoma na zelo podoben način kot zgodovina katere koli avstrijskih alpskih dežel, spremenila končno v resnici v zgodovino slovenskega naroda. Saj je zgodovina slovenskega naroda skozi vse tisočletje omejena skoraj izključno na probleme družbenega razvoja. Razredni boj slovenskih podložnikov proti tujim gospodom je bila obenem naša notranja in zunanja politika.

Najjasneje nam pokaže to kratek pregled nove koncepcije slovenske zgodovine, povezane z novo periodizacijo, ki skoraj nujno izhaja iz prenosa težišča zgodovinskega razvoja v življenje slovenskega ljudstva.

Od prihoda Slovencev v novo domovino do začetka 9. stoletja sega čas predfevdalne družbe. Kljub temu, da se v političnem oziru deli ta čas na obrsko-slovensko, karantansko in frankovsko-slovensko razdobje, sta se vendar gospodarstvo in družbeni ustroj razvijala v bistvu še nemotena po tujih posegih. Slovensko gospodarstvo v tem času označuje sistem letelih njiv, družbo pa mešanica elementov prvobitnega občinskega reda (rod, zadruga), nekaterih elementov sužnjeposestniškega reda (položaj romanskih staroselcev) in razvijajočega se fevdalnega družbenega reda (stopnjujoče se premoženjske razlike med »prvaki«, svobodniki in podložniki, nastajanje zemljiških posestev itd.). Ves ta čas temelji slovenski razvoj na domačih silah, njegov večji del zavzema samostojna slovenska država. V drugi polovici 8. stol. se je razvoj fevdalnih oblik še pospešil, v ozki zvezi z njim je tudi nastop krščanstva pri nas; vendar pa fevdalizem na Slovenskem ni rezultat dovršenega domačega razvoja, marveč je vnešen iz tujine kot že dovršena oblika.

Drugo razdobje je čas pravega fevdalizma od začetka 9. do konca 15. stoletja. Njegov začetek označujejo štirje, v zgodovinskem razvoju slovenskega naroda izredno pomembni momenti: uvedba fevdalnega reda v zvezi z razdelitvijo slovenske zemlje med

tuje zemljiške gospode, v gospodarstvu razdelitev zemlje na kmetije in obdelava polja s kolobarjenjem, začetek nemške kolonizacije in dovršitev pokristjanjevanja, ki je utrjevalo nemške politične pridobitve. Vse te osnovne zgodovinske spremembe so za tisoč let omejile slovenski narod skoraj izključno le na podložniški kmečki razred. Slovenska zgodovina postane tako v prvi vrsti kmečka zgodovina. Ne da bi ves drugi razvoj za njo ne bil važen, toda zanima nas vendarle predvsem kot razvoj neločljivega okvira, ne kot naš lastni narodni razvoj.

Vse razdobje pravega fevdalizma lahko ločimo v dve manjši dobi. Prva sega do srede 12. stoletja, druga od 12. do konca 15. stoletja. Za prvi pododdelek je značilno pridvorno gospodarstvo z veliko tlako in v zvezi s tem zelo močna družbena razbitost kmečkega razreda, zelo močna notranja kolonizacija in v zvezi s tem priseljevanje nemških kolonistov, naturalno gospodarstvo in skoraj popolno pomanjkanje mest, razmeroma precejšen vpliv krone na pokrajinske oblastnike, katerih položaj se postopoma fevdalizira, izgradnja cerkvene organizacije. Za drugi pododdelek so značilne poteze postopno napredovanje denarnega gospodarstva, razkroj pridvornega gospodarstva, olajšanje kmečkih bremen in preraščanja raznih oblik podložništva v razmeroma enoten podložniški razred, popust nemškega priseljevanja in ustalitev slovenskih narodnih mej, nastanek in razvoj mest, trgovine in obrti in v zvezi s tem tzv. mestnega gospodarstva, nastanek nižjega plemstva in deželnih stanov, boj za dinastične teritorije (fevdalni partikularizem) in za politično oblast nad Slovenijo, v kateri zmagajo Habsburžani, zaključuje pa se ta čas s hudo gospodarsko, notranjo in zunanjo politično in versko krizo v 15. stoletju.

Sledeče razdobje od konca 15. do srede 19. stoletja predstavlja doba poznega fevdalizma, v kateri se pripravlja že nova, meščansko-kapitalistična družba. Obenem pa se začno že jasni pojavi zavestnega slovenskega narodnega življenja, tako na kulturnem polju kot v razrednih bojih, ki so stvarno pomenili boj za socialni prerod slovenskega naroda. Za prvi pododdelek tega razdobja, ki sega do srede 18. stoletja, so značilni vedno ponavljajoči se kmečki pulti, začetki slovenskega meščanstva, verski boji in zlasti rojstvo prve slovenske knjige. Drugi pododdelek pa označuje pospešen socialni prerod slovenskega naroda pod vplivom terezijanskih in jožefijskih reform, ki so kljub temu, da so bile namenjene predvsem v korist nastajajoči buržoaziji, vendarle ustregle nekaterim zahtevam kmečkih puntarjev, fiziokratska revolucija v poljedelski proizvodnji, pospešeno slovensko kulturno prebujanje. Za vso dobo pa so značilni še fevdalni odnosi, rast sprva založniških in manufakturnih, kasneje industrijskih obratov, rast mest in naraščanje slovenskega deleža prebivalstva v njih, v državnem okviru pa propad fevdalnega partikularizma, postopno naraščanje centralne vladarjeve oblasti, naslonjene na vedno širši uradniški aparat, in njeno preraščanje v absolutizem, zadnji branik propadajočega fevdalizma,

obenem pa že podpornik napredujočih bogatih meščanskih slojev, zlasti na gospodarskem področju. Zaključí se ta doba z meščansko revolucijo 1848 in z zemljiško odvezo.

Zadnja doba je čas meščansko-kapitalistične družbe od marčne revolucije do narodno-osvobodilne borbe. Ta doba se da sicer po zunanjem okviru deliti v avstrijski in jugoslovanski pododdelek, njuna karakteristika pa je vendarle enotna. Slovenijo je zajela po industrijski revoluciji, ki je ubila manufakturna podjetja in prevozníštvo, ne da bi nadomestila te življenjske viire z novimi, kronična gospodarska kríza, ki se izraža v izseljevanju podeželskega prebivalstva v tujino. Slovenci v tem času narodnostno osvoje mesta, izgrade narodno kulturo, izoblikuje se tudi slovenski narodni program — Zedinjena Slovenija, a tako konservativno kot liberalno politično vodstvo, odtrgano od širokih ljudskih množic, vodi zgolj drobtinčarsko politiko — boj za posamezne jezikovne pravice in podobno. Slovenci ne le da nimajo nikake možnosti odločati o svoji usodi, marveč prihajajo vedno bolj v suženjstvo tujega kapitala in v razdobju imperializma pod obnovljen udar pangermanskega pritiska, ki si hoče preko slovenskih tal izkrciti pot do Sredozemlja. V zvezi s formiranjem domačega kapitala se je vedno bolj ostril razredni boj, z njím vred pa tudi politični boj in strankarski razkol, ki je slonel na razrednih nasprotjih. Nastanek Jugoslavije ni rešil narodnostnega vprašanja niti za Slovence. v Jugoslaviji, celotno slovensko vprašanje pa je preraslo z razdelitvijo slovenskega naroda med štiri države v Parízu 1919 iz notranjega vprašanja državne ureditve v mednarodno vprašanje, rešljivo le še s propadom imperializma v tem delu Evrope. V vsem tem času se v zvezi z razrednim bojem vedno krepkeje uveljavlja tudi številčno krepko napredujoči delavski razred, v avstro-ogrski monarhiji v okviru socialistične stranke, v Jugoslaviji pa strnjen v veliki meri v krepko udarno pest pod smotrnim in požrtvovalnim vodstvom Komunistične partije Jugoslavije in pozneje Komunistične partije Slovenije.

Narodno-osvobodilna borba, najbolj herojski in najslavnejši del dosedanje slovenske zgodovine, pa je odprla vrata v novo, socialistično dobo; z njo si je slovensko ljudstvo spet priborilo resnično svobodo, vzelo svojo usodo v lastne roke, premagalo vse strankarske ločnice, ki so ga delile s pomočjo razrednih nasprotij in se osvobodilo iz okovov tujega in domačega kapitala. Slovenci smo končno dozoreli v resnici v narod.

Prav v analizi te velike linije slovenske narodne zgodovine, v liniji dosledne borbe majhnega proletarskega naroda proti zunanjim in notranjim sovražnikom za gospodarski in družbeni napredek, ki so ga z neizogibno zakonitostjo pribori, ta uspeh mu pa prinese tudi narodno prebujenje, v analizi te velike linije je najboljše orožje, ki ga more in mora dajati slovenski zgodovinar svojemu ljudstvu v njegovih današnjih borbah. Saj zgodovina mnogo manj kot marsikatera druga znanost sme stati izven te borbe, marveč ji mora

dajati vsak dan trdne, znanstvene temelje. V tem je prav za prav poglavitni namen zgodovinarjevega iskanja resnice.

O p o m b a : Nastopno predavanje 7. decembra 1946. Kot je bilo govoreno, naj ostane tudi tu brez kritičnega aparata. Navajam samo poglavitna dela, kjer si bralec lahko poišče bibliografske in biografske podatke, na katerih deloma sloni predavanje: za razvoj slovenskega zgodovinopisja primerjaj Milko Kos, Slovenska historiografija, Jugoslovenski istoriski časopis I, 1935; za biografije in bibliografije posameznih avtorjev primerjaj Slovenski biografski leksikon, Narodno enciklopedijo in Letopis Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani I, 1942; za bibliografijo sploh je zbrala podatke Melita Pivec-Stele (Časopis za zgodovino in narodopisje 1940; dodaj še Jugovo bibliografijo za leta 1938/39 v Glasniku Muzejskega društva za Slovenijo, 1940); za srednji vek primerjaj tudi o posameznih razdobjih zbrane bibliografske podatke v Kosovi Zgodovini Slovencev, 1933.

Проблемы и задачи словенской историографии в наше время

Краткое содержание.

1. Развитие словенской историографии до начала второй мировой войны является предметом первой части настоящей статьи, воспроизводящей вступительную лекцию автора на философском факультете в Любляне, 7 декабря 1946 года. Автор перечисляет и кратко характеризует отдельных словенских историков и их труды и одновременно излагает развитие организации словенской историографии. Словенская историография — молодая наука. О зачатках подлинной словенской истории можно говорить лишь со времени Лингарта (Linhart) (Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen südlichen Slaven Oesterreichs, 1788, 1791), который первый сделал попытку представить историю всего словенского народа, независимо от границ исторических областей, его разделявших, а центр тяжести исторического развития усматривал в развитии цивилизации. Но и через сто лет по выходе его труда в словенской историографии областная легитимистическая концепция все еще преобладала над словенской народной концепцией, а в связи с этим наблюдался и определенный дилетантизм в отношении техники научной работы.

Границу между дилетантизмом и наукой словенская историография преодолела только в 70-ых годах 19 столетия, а словенская концепция начала вновь утверждаться в ней только

в начале 20 столетия. В связи с этим возник целый ряд специальных исторических журналов (*Izvestja muzejskega društva za Kranjsko* 1891—1909; *Carniola* 1910—1918; *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 1914—1945; *Časopis za zgodovino in narodopisje* 1904—1941; *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* 1918—1931).

В период Австро-Венгрии, которая, естественно, не обнаруживала никакого интереса к развитию словенской науки, все это было проявлением частного почина и содействия некоторых словенских издательств. Главными работниками в области историографии в это время были Франц Кос (1853—1924), Симон Рутар, Антон Каспрет, Иван Врховец, Иосиф Апих, Драготин Лончар, Иосиф Груден и Фран Ковачич. Почти все они получили образование только в австрийских университетах. После 1918 года словенская историография получила новые сильные организационные центры в форме исторического и славистического семинариев и семинария по истории искусства в новом словенском университете в Любляне. Главными представителями словенской исторической науки в это время были Людмил Гауптманн, Милько Кос и Фран Цвиттер. Наряду с этими специалистами исключительно значительной является научная деятельность прогрессивных авторов, внесших в историографию существенно новые методические приемы. Виднейшим из них является Эдуард Кардель, который в своем труде «Развитие словенского национального вопроса» (1939 г.) дал доныне непревзойденный синтез словенской истории с середины 18 столетия до новейшего времени.

Автор статьи перечисляет и характеризует и труды историков литературы (Франце Кидрич, Иван Приятель, Иван Графенауер) и историков права (Янко Полец, Метод Доленц, Иосиф Жонтар) этого периода.

2. Характеристика выполненного труда и обзор словенских проблем, подвергнутых изучению, составляет содержание второй части статьи. Итоги, работы в полной мере соответствуют молодости словенской историографии. Собственные издания исторических источников представляют пока только фрагменты. Научной истории словенского народа до сих пор не существует (только до конца 15 столетия: *Milko Kos, Zgodovina Slovencev*, 1933); равным образом, нет и исторической библиографии, рассеянной во множестве публикаций. Ту же картину подтверждает и подробный, распределенный по историческим периодам, обзор проблем как подвергавшихся изучению, так и не изученных и все еще остающихся открытыми. Повсюду еще видны явные следы наследия австрийской концепции словенской истории. Вместе с тем, ясно выступает и влияние австрийской исторической школы, которая терялась в подробностях и не проявляла понимания зна-

чения синтеза и изучения хозяйственного и общественного развития, сосредоточиваясь преимущественно на политической истории.

3. Задачи нашего времени. Дав краткую обобщающую характеристику состояния словенской историографии до последнего времени, автор подчеркивает значение новых точек зрения исторического материализма в частности для словенской истории. В связи с этим он делает попытку наметить новую периодизацию словенской истории на основе общественного развития: I. Период до-феодалного общества, от заселения до начала 9 столетия. II. Период подлинного феодализма: 1. период придворного хозяйства, немецкой колонизации и феодального партикуляризма с начала 9 до середины 12 столетия; 2. период образования крепостного класса, утверждения национальной границы, зачатков денежного хозяйства и политического соединения словенских областей с середины 12 до конца 15 столетия. III. Период распада феодализма: 1. период крупных крестьянских восстаний, религиозной борьбы и образование абсолютизма с конца 15 до начала 18 столетия; 2. период физиократизма, зачатков капитализма и национального пробуждения с начала 18 до середины 19 столетия. IV. Период хозяйственной депрессии, конституционной борьбы и политической дифференциации в эпоху буржуазно-капиталистического строя с середины 19 столетия до начала второй мировой войны. — В заключительной части своей статьи автор подчеркивает великие задачи, возлагаемые на историка в повседневной жизни и в борьбе собственного народа за лучшее будущее.

Problèmes et tâches de l'historiographie slovène à notre époque (Résumé)

1. Le développement de l'historiographie slovène jusqu'au début de la deuxième guerre mondiale est le sujet de la première partie de l'étude (conférence d'habilitation à la Faculté des Lettres de l'Université de Ljubljana, le 7 décembre 1946). L'auteur dénombre et caractérise brièvement les divers historiens et leur oeuvre et montre en même temps l'évolution de l'organisation de l'historiographie slovène. L'historiographie slovène est une science jeune. Les débuts de la véritable historiographie slovène ne remontent qu'à Linhart (*Versuch einer Geschichte von Krain und der übrigen südlichen Slaven Oesterreichs*, 1788, 1791) qui, le premier, a essayé de présenter l'histoire du peuple slovène tout entier sans égard aux frontières des provinces historiques qui le divisaient; il a vu le centre de l'évolution historique dans l'évolution de la civilisation.

Cependant, plus de cent ans encore après son oeuvre, la conception légitimiste provinciale prévalait encore sur la conception nationale slovène dans l'historiographie slovène; en outre, le dilettantisme prévalait quant à la méthode du travail scientifique.

L'historiographie slovène ne franchit définitivement la limite qui sépare le dilettantisme de la science que dans la huitième décennie du XIXème siècle et la conception slovène ne s'y est affirmée de nouveau qu'au début du XXème siècle. C'est alors que toute une série de revues historiques apparaissent (Bulletin de la Société du Musée pour la Carniole 1891—1909, Carniola 1910—1918, Bulletin de la Société du Musée de Slovénie 1919—1945, Revue d'histoire et d'ethnographie 1904—1941, Revue de langue, de littérature et d'histoire slovènes 1918—1931).

A l'époque de l'Autriche-Hongrie qui ne s'intéressait nullement au progrès de la science slovène, tout ce travail était le fruit de l'activité individuelle et de l'aide de quelques maisons d'édition slovènes. Les principaux noms à mentionner à cette époque dans le domaine de l'historiographie sont ceux de Franc Kos (1853—1924), Simon Rutar, Anton Kaspret, Ivan Vrhovec, Josip Apih, Ivan Vrhovnik, Dragotin Lončar, Josip Gruden et Franc Kovačič; presque tous avaient étudié exclusivement dans les universités autrichiennes. Après 1918, les instituts d'histoire, de slavistique et d'histoire de l'art de la nouvelle Université de Ljubljana devinrent des centres d'organisation considérables pour l'historiographie slovène. Les principaux représentants de la science historique à cette époque sont Ljudmil Hauptmann, Milko Kos et Fran Zwitter. A côté de ceux-là et de leurs travaux il faut signaler à cette même époque, surtout pour l'étude de l'époque contemporaine, l'important travail scientifique des auteurs progressifs qui ont introduit dans l'historiographie des vues méthodiques essentiellement nouvelles. Le plus en vue parmi eux est Edvard Kardelj qui dans son ouvrage »Evolution de la question nationale slovène« (1939) a donné la meilleure synthèse que nous avons jusqu'à présent de l'histoire slovène à partir du milieu du XVIIIème siècle. L'auteur mentionne et caractérise également l'oeuvre des historiens de la littérature (France Kidrič, Ivan Prijatelj, Ivan Grafenauer), des historiens du droit (Janko Polec, Metod Dolenc, Josip Žontar) de cette époque.

2. La caractérisation de l'oeuvre accomplie et la revue des principaux problèmes étudiés font l'objet de la deuxième partie. Le bilan de l'oeuvre correspond parfaitement à la jeunesse de l'historiographie slovène. Ses propres publications de sources historiques ne représentent que des fragments. Jusqu'à présent il n'y a pas d'histoire scientifique du peuple slovène (jusqu'à la fin du XVème siècle seulement: M. Kos, Histoire des Slovènes, 1933), pas plus que de bibliographie historique, éparse dans d'innombrables publications. Pour les diverses périodes historiques, un examen détaillé des questions traitées ou non et des questions encore ouvertes nous présente le même tableau. On voit partout les traces encore fortes

d'un héritage légué par la conception étrangère (autrichienne) de l'histoire slovène. On voit aussi très clairement les influences de l'école historique autrichienne qui se perd dans les détails et n'a pas le sens de la synthèse pas plus que de l'évolution économique et sociale et s'attache surtout à l'histoire politique et administrative.

3. Tâches de notre époque. Après une brève caractérisation d'ensemble de l'historiographie slovène jusqu'à nos jours, l'auteur souligne la portée des nouveaux points de vue du matérialisme historique justement pour l'histoire slovène. A ce propos, il essaie de donner une nouvelle division en périodes de l'histoire slovène en se basant sur l'évolution sociale: I. période de la société pré-féodale, depuis l'immigration jusqu'au début du IXème siècle; II. période féodale proprement dite: 1. époque de la Gutscherrschaft, de la colonisation allemande et du particularisme féodal, du début du IXème siècle au milieu du XIIème siècle; 2. période de la formation d'une classe unique des »sujets« (paysans), stabilisation des frontières ethniques, début de l'économie d'argent et de la réunion politique des provinces slovènes sous la domination autrichienne, du milieu du XIIème siècle, à la fin du XVème siècle; III.: période de la désagrégation du régime féodal: 1. période des grandes révoltes paysannes et des luttes religieuses et formation de l'absolutisme de la fin du XVème siècle au début du XVIIIème siècle; 2. période du physiocratisme, début du capitalisme et du réveil national, du commencement du XVIIIème siècle au milieu du XIXème siècle; IV. période de dépression économique, luttes constitutionnelles et différenciations politiques à l'époque de l'ordre bourgeois-capitaliste, du milieu du XIXème siècle à la deuxième guerre mondiale. Comme conclusion, l'auteur a encore souligné les grandes tâches qui incombent à l'historien dans la vie quotidienne et les luttes de son peuple.